

καὶ ἐνθυμεῖται τὸν Λέανδρον! Θεοὶ σύγγνωτε τὴν κόρην. Ἄγαπᾶ.

Εἰς τὴν ἔρημον ἀκτὴν τῆς Ἀβύδου πλανᾶται μόνος ὁ Λέανδρος, εὐτυχῆς τῆς Ἡροῦς ἐραστής. Εἶναι νύξ βαθεῖα καὶ ἀκτινοβόλα φαίνονται τ' ἄστρα εἰς τὸ στερέωμα. Ἀδιάφορος εἰς τοὺς λαμπροὺς κόσμους ὁ Λέανδρος ἀτενίζει τ' ἀμυδρὰ φῶτα τῆς Σηστοῦ καὶ στενάζει. „Ἐξ νύκτας ἔμεινε μακρὰν τῆς Ἡροῦς! Ἐχθρὸς ἀδυσώπητος, ὁ Αἴολος ἀπολύει ἀκάθεκτα τὰ πνεύματα καὶ ὄρη ὑγρὰ χωρίζουσι τοὺς ποθοῦντας ἐραστάς. Καὶ ἤδη πνέει ὁ βορρᾶς ἀνακυκᾶ τὸν πόντον καὶ κάμπτει τοὺς θάμνους τῆς ἀκτῆς. Ἄλλ' ὁ Λέανδρος σπεύδει. Θ' ἀποθάνῃ, ἐὰν μείνῃ· θά τὴν ἴδῃ, ἐὰν πλεύσῃ. Κρύπτει τὴν χλαῖναν εἰς τὸν πρῶτον θάμνον καὶ ἀφοβος ὄρμᾶ εἰς τὰ κύματα.

Νύμφαι τῆς θαλάσσης, προστατεύσατε τὸν ἄφρονα, ἀλλὰ πιστὸν ἐραστὴν. Τὰ κύματα καλύπτουσι τὴν κεφαλὴν του, ἀλλὰ τῆς φίλης του ἔ μνήμη πτερόνει τὰς χεῖράς του. „Κύματα, κράζει, μὴ πλήττετε τὰ στῆθη μου· ὁ ἔρωσ μου νικᾷ τὴν δυνάμιν σας. . . .“

Συρίζει ὁ βορρᾶς καὶ μαίνεται ἡ θάλασσα. Ἀτρόμητος ἐν τούτοις κολυμβᾷ ὁ Λέανδρος. Εὐελπι ἄστρον ἔρωτος φέγγει εἰς τὸν πύργον τῆς Ἡροῦς. Εἶναι ὁ φανὸς τὸν βλέπει πόρρωθεν καὶ χαίρει ὡς ὁ ναύκληρος ὁ τὸ σταθερὸν ἄστρον τοῦ βορρᾶ ἀνακαλύπτων αἴφνης. „Εἰς τὴν παρήγορον ἀκτῖνά σου, φανέ, ἀγρυπνεῖ τώρα καὶ προσμένει ἡ Ἡρώ. Θεότητες θαλάσσιαι, βραχύνετε τὸν δρόμον μου, καὶ ὀδηγήσατέ με εὐτυχῆ εἰς τὸν κόλπον της. Οὐχὶ ἐμέ, ἐκείνην λυπηθῆτε.“

Δυσιοῖωνα πτηνὰ ὄρμῳσιν ἀπὸ τὰ σπήλαια καὶ κρῶζουσι πενθίμως. Τ' ἀκούει ὁ Λέανδρος καὶ φρίττει. Εἰς τῆς ἀφρισμένης θαλάσσης τὴν ἐπιφάνειαν μαῦρα κατέρχονται φαντάσματα, καὶ ἔντρομος ὁ ναύτης ἀφίνει τὸ πλοῖον καὶ τρέχει μακρὰν τῆς ἀκτῆς. Φρικτὸς ἀνεμοστρόβιλος ἐνσκήπτει εἰς τὸ πέλαγος καὶ ἀντίθετα τ' ἄγρια κύματα καλύπτουσι καὶ πλήττουσι τὸν Λέανδρον. Ἀπὸ τῆς Προποντίδος ὄρμᾶ καὶ νέα θύελλα κατέπεσαν τὰ δένδρα καὶ ζόφος ἐκάλυψε τὴν ὄχθη καὶ τὸ κῦμα. „Φανέ, ἐλπίς μου, κράζει, φώτιζε τὸν δρόμον μου. Ἡρώ“, θέλει καὶ πάλιν νὰ φωνάξῃ, ἀλλ' ἀσπλαγχνον τὸ κῦμα τοῦ ἔφραξε τὸ στόμα καὶ τὸ ὄνομά της πνίγεται εἰς τοὺς ἀφρούς. . . .

Εἰς τὸν πύργον της ἐν τούτοις ἀγρυπνεῖ καὶ τρέμει ἡ Ἡρώ. Ταχὺς ὡς κεραυνὸς ὁ νοῦς της προσκαλεῖ τὸν Λέανδρον, καὶ μετὰ τοῦ ὀνόματος ἐκπνέει σχεδὸν καὶ ἡ ψυχὴ της. Ὁρᾶ καὶ ἔκφρων ἐξορκίζει τοὺς κωφοὺς ἀνέμους. Θεοί! κράζει, ἀλλ' ὁ ὄρκος σβέννυται μετὰ τοῦ θάρρους της. „Θεοί!

λέγει, ἴσως ἀσφαλῆς τὴν ὄραν ταύτην ὁ Λέανδρος ἐνθυμεῖται τὴν Ἡρώ, ἢ εἰς γλυκεῖς ὄνειρους δεδομένος σπαίρει εὐτυχῆς πλησίον μου.“ Ἐὰν ὅμως τῆς Ἡροῦς ὁ πόθος τὸν κλανᾶ καὶ ἤδη παλαίη πρὸς τὰ κύματα; . . . Ἐὰν τὴν φίλην του ποθῶν ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν; Σώσατε τὸν ἄφρονα, θεοί! Ὁρίζομαι νὰ μὴ τὸν ἴδω πλέον, ἐὰν τῆς σωτηρίας του ἀντάλλαγμα ζητεῖται ἡ θυσία μου. Τὸν θάνατόν μου ἐὰν σὰς ὑπισχνούμην θὰ ἦτο μικρόν· τὴν ζωὴν μου σὰς ὑπόσχομαι καὶ ἄνευ τοῦ Λέανδρου. Θεοί, οἰκτείρατε τὴν τύχην μου, πλὴν σώσατε τὸν Λέανδρον. Ἄς τὸν ἴδω ἅπαξ ἔτι ἀσφαλῆ, καὶ ἡ ἐσχάτη εὐδαιμονία μου ἄς ἦναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐσχάτης τῶν ὀδυνῶν τῆς ζωῆς μου.“

Ἡ λαῖλαψ τρέχει πάντοτε. Ἐρημος ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον του ὁ ἐραστής, ἀλλ' αἱ δυνάμεις πίπτουσι. „Βοήθει, ἔρωσ, κράζει, καὶ στρέφει, εὐελπίς πρὸς τὸν φανόν. Ἐσβέσθη! Μὲ προδίδεις, θάλασσα, φωνάζει μὲ παράπονον· μὲ προδίδουσιν αἱ δυνάμεις μου, ἀλλὰ μ' ἐπρόδωκας καὶ σύ, φανέ ὑπνηλέ. Κοιμᾶται λοιπὸν ἡ Ἡρώ κ' ἐγὼ ναυαγῶ; ἢ εἰς θερμὰς ἀγκάλας νέου ἐραστοῦ ἐλησμόνησε τὸν Λέανδρον; Κύματα εὐσπλαγχνά, σὰς εὐλογῶ. Ῥοφήσατε τὸ σῶμά μου, καὶ μετὰ τῆς ζωῆς μου περατώσατε ὄνειρα τερπνὰ ἐλπίδων ψευθεισῶν. Τῆς Ἡροῦς ὁ ἔρωσ μ' ἔδιδε τὴν δυνάμιν νὰ πολεμῶ, καὶ αὐτῆς ἡ λήθη συνέτριψε τὸ θάρρος μου. . . .“

Ὁργίλον κῦμα πλήττει κατὰ κεφαλῆς τὸν Λέανδρον καὶ τὸν βυθίζει. Ἡγέρθη πάλιν καὶ οἱ θνήσκοντες ὀφθαλμοὶ του ζητοῦσι τελευταίαν χάριν . . . τὸ φῶς τῆς Ἡροῦς! Ἐτοιμος ν' ἀποθάνῃ ποθεῖ νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν Ἄϊδην φέρων γλυκὺ ἐφόδιον, τὴν ἀνάμνησιν τὴν φίλης του καὶ τὴν βεβαίωσιν ὅτι εἶνε πιστή. Ὁρᾶν φῶς ἀνάπτει αἴφνης εἰς τὸν πύργον. Λευκὸν φάντασμα κλίνει πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ δέεται. Εἶναι ἡ Ἡρώ. Τὴν κεφαλὴν της δέρει ὁ βορρᾶς, καὶ τὸν δεσμὸν τῆς κόμης της ἀρπάζων τὸν φέρει πρὸς τὸν Λέανδρον. . . . Γλυκεῖα φίλη, σὲ ἠδίκησα, φωνάζει ἀσθενῶς καὶ τὸν φανὸν προσβλέπων τελευτᾷ ὁ ναυαγός. . . .

Ἐκόπασε μικρὸν ἡ θύελλα, πλὴν τί τὴν μέλλει ἤδη τὴν Ἡρώ; Αἱ πρῶται λάμψεις τῆς αὐγῆς ἐφώτισαν τὸν οὐρανὸν καὶ ἔκφρων τρέχει πρὸς τὸν βράχον ἡ Ἡρώ. Τὸ κῦμα ἐμάντευσε τοὺς πόθους τοῦ νεκροῦ. . . . Εἰς τῆς Ἡροῦς τὸν πύργον προσήραξε τὸ πτώμα τοῦ Λέανδρου. Τὸν βλέπει αἴφνης ἡ Ἡρώ νεκρὸν, καὶ δάκνοντα τῆς κόμης της τὸν προσφιλεῖ δεσμὸν. Σιγᾶ. Οὔτε φωνήν, οὔτε παράπονον οὐδέν!

Θρηνεῖ ἡ ἄλυων καὶ ὁ βορρᾶς σαλεύει δύο πτώματα. Ἡρώ καὶ Λέανδρος καλοῦνται. (ἐξ Ἀθηνῶν).

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΡΟΦΗ.

(συνέχεια καὶ τέλος).

Βραδύτερον ἢ γαλλικὴ ἐπανάστασις μεθ' ὅλην τὴν ἄτοπον, ἀλλὰ καὶ εὐγενῆ τάσιν τῶν πνευμάτων εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν θεσμῶν τῆς ἀρχαιότητος; ἐχορήγησεν ἱκανὴν ἐλευ-

θερίαν ἐκπαιδεύσεως μετ' ἀλλεπάλληλον μετὰπτωσιν ἀπὸ τῆς καθαρῶς πολλὰκις στρατιωτικῆς παιδεύσεως εἰς τὴν θρησκευτικὴν, ἀλλὰ καὶ ταύτην παραδόξως διατεταγμένην.

Μεταξύ τῶν διαφόρων καὶ πολλῶν ἀνακινήθων μετὰ τῆς γνωστῆς ἐκείνης ἐν τῇ ἱστορίᾳ ζέσεως ζητημάτων τὸ πρῶτιστον ἦν τὸ ἐκπαιδευτικόν, πρὸς διευθέτησιν τοῦ ὁποίου ἐγένετο χρῆσις παλαιᾶς τακτικῆς, καθ' ἣν πάντα ἐφιλοτιμοῦντο τότε νὰ ρυθμίζωσι πρὸς τ' ἀρχαῖα ἐν γένει ἔθιμα, καὶ ὡς διὰ πολλὰ ἄλλα, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐστρεψαν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐπαναστάσεως, μετὰ πρωτοφανοῦς τῇ ἀληθείᾳ ἐνθουσιασμοῦ, τὴν προσοχὴν πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς ἀρχαιότητα, ὡσεὶ ἦν ποτε δυνατὸν καὶ νὰ ὑποθέσωμεν κἂν τὸν πολίτην τῶν μεγάλων σημερινῶν ἐθνῶν ἐξομοιούμενον ἐπὶ στιγμὴν πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἐκεῖνον Ἕλληνα, ζῶντα βεβαίως μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν Πολιτείαν. Εὐγενὴς τῷ ἔντι πλάνῃ! Ὁ σήμερον πολίτης δὲν στερεῖται ἀναμφιβόλως πατρίδος, καὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ταύτης δύναται ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἐπιδείξῃ ἐφάμιλλα τοῦ ἀρχαίου ἐκεῖνου ἠρωϊσμοῦ κατορθώματα, ἀλλὰ τὴν σημερινὴν πολλὰ εὐρύτεραν ἐννοοῦμεν τῆς παλαιᾶς, ἥτις δικαίως θεωρεῖται στενὸς μικρῶν συνήθως πραγμάτων τύπος, στρατιωτικοῦ τινος ἐπὶ παραδείγματι τάγματος οὐχὶ πολὺπλοκος διοργανισμός, ὡς μάλιστα συνέβαινε τοῦτο ἐν Σπάρτῃ καὶ ταῖς ἄλλαις τῆς ἀρχαιότητος δημοκρατομέναις πολιτείαις*). Παρ' ἡμῖν, παρὰ τοῖς νεωτέροις δηλ. ἔθνεσι καθόλου, ἄτινα παραβόλως ἐξομοιοῦνται πρὸς τοὺς ἀρχαίους, πατρὶς θεωρεῖται ἐλευθέρα τις κοινωνία ἀνθρώπων, διὰ τοῦτο μάλιστα παρ' αὐτῶν ἀγαπωμένη, διότι δύναται νὰ παρέχῃ εἰς ἕκαστον πάντα τὰ μέσα πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ προκοπὴν τῆς ἀτομικότητός του, χωρὶς συγχρόνως κανένα νὰ δεσμεύῃ.

Ἄλλὰ προφανῶς ἡ τοιαύτη ἐκτίμησις τῶν ἱστορικῶν ἀποστάσεων, ἡ ἀβασάνιστος ἀπὸ παλαιότητων εἰς νεωτάτας περὶ τόσῳ λεπτῶν πραγμάτων θεωρίας μεταπτώσις ἔμελλε νὰ γενήσῃ καὶ τὰς μᾶλλον ἀντιθέτους ἅμα πρὸς ἀλλήλας ἰδέας, καὶ ἀπὸ τῆς ἀποκλειστικῆς λεγομένης μορφώσεως νὰ πίπτωσιν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς ὅλως ἐλευθέρως, ὑπερισχυσάσης εἴτα ἐπὶ τινὰ χρόνον τῆς καθαρῶς στρατιωτικῆς, ἥς τ' ἀποτελέσματα ἀπέβησαν ἀληθῶς ὀλέθρια· διότι παραμεληθείσης ἐντελῶς σχεδὸν τῆς ἐσωτερικῆς μορφώσεως, ἀδύνατον κατέστη νὰ ἐπιπλεύσωσιν ἄνωθεν τοῦ στρατιωτικοῦ ἐκεῖνου ὄργανοῦ ἢ μᾶλλον θορύβου θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀρχαί, ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας μόναι αἱ οἰκογενειακαὶ παραδόσεις, ἡ μητρικὴ ἀνατροφή καὶ αἱ ρεμβώδεις καὶ ονειροπόλοι διαχύσεις ἐλευθερίου νεότητος δύνανται νὰ διαπλάσωσι. Κατὰ τῶν εἰρηγομένων τὰ ὀλέθρια ἐκεῖνα συστήματα, ὧν ἐφαρμοσθέντων κατορθώθη πράγματι ἐπὶ τέλους ὁ ἀποκλεισμός καὶ ἡ ἐγκάθειριξις τῶν ὀλίγων ἀπομεινάντων λειψάνων τῆς τότε τρυφερᾶς ἡλικίας ἐντὸς τεσσάρων τοίχων, ἠκούσθη πρώτη ἡ σθεναρὰ φωνὴ τοῦ τότε μόλις ἀνδρουμένου μεγάλου τῆς Γαλλίας ποιητοῦ, τοῦ Λαμαρτίνου, μετ' εὐγενοῦς ἀγανακτήσεως ἐξεγερθέντος κατὰ τῶν „γεωμετρικῶν καὶ τετραγώνων ἐκείνων ἀνθρώπων, οἵτινες καὶ μόνοι εἶχον πάντοτε τὸν λόγον, καὶ κατέθλιβον τοὺς νεαροὺς ὀμηλικούς του ὑπὸ τὸν τραχὺν ζυγὸν τοῦ ἀπαισίου θριάμβου των, νομίζοντες ὅτι διὰ παντός κατάρθωσαν ν' ἀποξηράνωσιν ἐν αὐτοῖς ὅτι ἐπέτυχον νὰ μαράνωσιν καὶ ριζήδῃ νὰ ἐκκόψωσιν ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτῶν, ἥτοι πᾶσαν ἠθικὴν, θεῖαν ἱκανάδα καὶ μελωδικὴν τῆς διανοίας χάριν. Εἶνε ἀληθῶς ἀκα-

*) „Ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν πολιτειῶν καὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου περὶ πολλὰ διαφορᾶς ἔγκειται εἰς τοῦτο, ὅτι αἱ ἀρχαῖαι ἡμῶν πολιτεῖαι συνεκροτοῦντο ἀπὸ μιᾶς πόλεως, ἐνῶ αἱ νεώτεροι συκροτοῦνται ἀπὸ ὀλοκλήρων ἐθνῶν“ Κ. Παπαρηγοπούλου Ἱστορ. τ. Ἑλλ. Ἔθν. Τόμ. Α'. σελ. 636.

τανότητος διὰ πάντα ἄλλον ἐκτὸς τῶν παθόντων ἐκείνων ἢ θρασεῖα στεῖρωσις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.“

Ἱστορικῶς λοιπὸν ὑπάρχει ἀποδεδειγμένον, ὅτι ἡ σύγχρονος κοινωνία δὲν ἀνέγραψεν ἔτι τὴν ἐπίσημον ἐκείνην ἡμέραν, καθ' ἣν ἐπελεύσεται ἰσονομία τις τῶν ἀμοιβαίων δικαιομάτων πολιτείας καὶ οἰκογενείας ἐν τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς πράγμασι, πρὸδηλον δὲ ἀφ' ἐτέρου ὅτι ὁσάκις ἐγένετο ἀπόπειρα ἐφαρμογῆς ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἀναλόγου πρὸς τὸ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἥτοι ὁμοιομόρφου καὶ συγχρόνως γενικῶς ὑποχρεωτικοῦ, ἀποσπῶντος τὸν παῖδα ἀπὸ τῆς οἰκογενείας καὶ καθυποβάλλοντος αὐτὸν εἰς ἀγωγὴν, δι' ἣς σκληρῶς δοκιμάζεται καὶ ἡ πατρικὴ εὐαίσθησις, πάντοτε ἀπέτυχε καὶ κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ λειτουργήσῃ κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν, διότι ἀντὶ μορφωτικῆς ἠθέλωμεν ἔχει δι' αὐτοῦ μηχανὴν ἀποκτηνώσεως, ἀποβλακώσεως καὶ τὸ δεινότερον ἀμαθείας παχυλωτάτης.

Τὸ κατὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν καινοτομηθὲν παράλογον καὶ ἐλαττωματικὸν σύστημα καὶ βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος ἐφαρμοσθέν, καθ' ὃ ἐν τοῖς τότε συστάσι λυκείοις κοινὴ ἦν τῶν μαθητευομένων ἡ σίτησις, κοινὴ καὶ ἡ διάχυσις, κοινὸς ὁ περίπατος καὶ ὁ ὕπνος, πᾶσαι δ' αἱ ἐν αὐτοῖς βιβλιοθήκαι ἔπρεπε χιλίους πεντακοσίους τοὺς αὐτοὺς τόμους νὰ περιέχωσιν, ὡς καὶ οὐδὲν ἄλλο νὰ εἰσάγῃται ἐν αὐτοῖς βιβλίον ἀνευ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἑσωτερικῶν, ἐσχάτως ἀποδοκιμαζόμενον καὶ θεωροῦμεν τὴν ὁμοίομορφον ὑπόδουλον ἐκπαίδευσιν ὡς αὐτόχρημα διανοητικὸν θάνατον ἐνὸς ἔθνους, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Θιέρσου, ὀνομάσαντος αὐτὴν „τὸ κάλλιστον ἔργον τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος“. Ἡ πολιτεία ὀφείλει βεβαίως νὰ εἰσηγηῖται ἐν μέτρον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτό, ἀμφιβάλλω δὲ ἂν πρέπη καὶ νὰ ὀρίξῃ ὑποχρεωτικὸν τινα βαθμὸν, τὸν ἐλάχιστον, τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως· διότι προὑποτίθεται ὑπάρχουσα ἠθικὴ τις ἀναντιρρήτως τοῦ πατρὸς ὑποχρέωσις, ὅπως δώσῃ εἰς τὰ τέκνα του τὴν στοιχειώδη καὶ ἀπαραίτητον διὰ πάντα ἄνθρωπον παιδευσιν. Ἀμφιβάλλω ἐπίσης ἂν πρέπη ν' ἀναγραφῇ ἐν τοῖς νόμοις ἡ ὑποχρέωσις αὕτη διὰ ποινικοῦ τιμήματος· διότι ἂν οἱ γονεῖς ἀναγκασθῶσι νὰ δώσωσιν ἰδίᾳ εἰς τὰ τέκνα των ἢν ἂν ἐγκρίνωσιν παιδευσιν, πῶς θὰ γνωσθῇ ὅτι αὕτη ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν παρεχομένην ὑπὸ τῶν προκαταρκτικῶν σχολῶν; Διὰ παρακεινδυνευμένων ἐξετάσεων; Ἄλλὰ τίς ὁ ἐξετάων καὶ εἰς τί θὰ συντελέσωσι πάντα ταῦτα; Ἐν τούτοις, ἂν πρακτικοὶ ἄνθρωποι μὲ διεβεβαίουν, ὅτι παρομοία νομοθεσία εἶνε ἀναγκαία πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ κατασυντρίβοντος ἡμᾶς βάρους τῆς ἀμαθείας ἠθέλον ὑποχωρήσῃ. Ἄλλὰ δὲν πιστεύω ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα· εἶνε ἀναγκαιοτάτη ἡ δωρεὰν παρεχομένη καὶ ἀδάπανος προκαταρκτικὴ ἐκπαίδευσις, ἀναπολόγητος δ' ἔστω ὁ μὴ ἐκπαιδεύων τὸ τέκνον του πατῆρ. Ἐστὼ ἔνοχος γενικῆς μομφῆς — ἀγαθῆ τύχη! — Ἄλλ' οὐδὲν πλέον· δεόν τὸ πρᾶγμα νὰ περιορισθῇ μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου. Περὶ τούτων, ὡς καὶ παντός ὅτι εἰς τὴν ἠθικὴν τάξιν ἀνάγεται, τὸ ἀρμοδιώτερον κύρος ἔχει τὸ ἥρεμα καὶ αὐτομάτως σχηματιζόμενον ἰσχυρὸν δημόσιον φρόνημα, ἢ κοινὴ, ὅπως συνήθως λέγομεν, γνώμη μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης αὐστηρότητος ἀντεπεξαρχομένη καὶ περιστέλλουσα ἀτοπήματα, φυσικῶς διεκφεύγοντα τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ νόμου.

Ἄλλὰ πρέπον νὰ διακριθῶσι σαφῶς δύο τινὰ ἐνταῦθα, ὅπως ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸ ὑποκείμενον τοῦ ἡμετέρου λόγου. Μεταξὺ τῶν διαφόρων μερῶν, ἐξ ὧν συνίσταται ἡ ἀνθρωπίνη

ἀγωγή, τινὰ μὲν ἢ Πολιτεία, καὶ μόνῃ αὐτῇ μάλιστα, δύναται νὰ συνεισφέρει, πρὸς παροχὴν ὅμως ἄλλων ἐντελῶς ἀναρμόδιος ὑπάρχει. Ἡ ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ παιδεία τοῦ ἀνθρώπου σύγκειται πράγματι ἐκ δύο ὅλων ἀπ' ἀλλήλων διακεκριμένων μερῶν, τῆς ἐκπαιδεύσεως ἀφ' ἑνός, ἢ τοῦ τῆς κτήσεως ὠρισμένου τινὸς ἀριθμοῦ θετικῶν γνώσεων, τοιούτων ἢ τοιούτων ἐν σχέσει πρὸς τὴν κλίσιν καὶ εὐφυΐαν αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐξ ἴσου εἰς πάντας ἀναγκαίας ἀνατροφῆς ἀφ' ἑτέρου, ἣτις δημιουργεῖ τὸν κοινωνικὸν ἀνθρώπον, τὸν χρηστον καὶ καλῶς ἀνατετραμμένον ἀνθρώπον. Προφανῶς τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος εἶνε τὸ σπουδαιότερον, διότι συγγνωστὴ μὲν ἢ πολλῶν πραγμάτων ἄγνοια καὶ ἢ καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως ἀμάθεια ἐπὶ τέλους, ἀλλ' ἀσύγνωστος βέβαια ἢ στερησις πάσης ἠθικῆς ἀρχῆς, ἢ κακὴ δηλ. ἀνατροφή. Εὐκαταὶ λοιπὸν νὰ διακρίνωνται ἀπ' ἀλλήλων ὡς οἷόν τε καθαρῶς τὰ δύο ταῦτα κυριώτατα στοιχεῖα τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀγωγῆς. Μήπως δὲν βλέπομεν συχνότατα ἀνθρώπους ἄγαν σοφοὺς; ἐστερημένους ὅμως διακρίσεως, χρηστότητος καὶ ἀξιοπροσπειρίας ἐνίοτε, ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ ἀνθρώπους ἐξόχους, ἀβρόφρονας, ἐπιφανεῖς, καὶ ἐν τούτοις ἀμαθεστάτους καὶ παραλογωτάτους; Πρόδηλον ὅτι ἡ τελειότης συνίσταται εἰς τὴν συνένωσιν ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ φανερώτατον ἄμα ὅτι ἡ Πολιτεία μόνῃ τὴν ἐκπαίδευσιν, καὶ ταύτην πράγματι κατ' ἐξαιρετικὸν τρόπον, δύναται νὰ χορηγήσῃ, ἐνῶ ἀσύμαντον ὠφέλειαν εἰς τὴν ἀνατροφήν ἔχει νὰ προσπορίσῃ. Παρομοίως ἐλλειπεστάτη ἔσται ἡ ἐκπαίδευσις ἀφιεμένη εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἐκλογὴν, διότι εὐθὺς κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἰκανότητα τοῦ διδάσκοντος ἀνεπαρκῆς προσοχῆ θέλει καταβληθῆ, καὶ ἡ ἐκτιμησις τῶν γνώσεων του θ' ἀφεθῆ εἰς αὐθαιρέτους καὶ ἐπιπολαίους κριτάς, καθὼς ἀντιστρόφως, προκειμένου περὶ ἀνατροφῆς, ἡ Πολιτεία πᾶσαν σπουδὴν καὶ προθυμίαν θὰ καταβάλλῃ — καὶ παράδειγμα ἔστω ἡμῖν τὰ μέχρι χθὲς ἐν Γαλλίᾳ συμβαίνοντα — ἵνα καταλήξῃ εἰς τὴν σύστασιν τῶν πελωρίων ἐκείνων ἐσωτερικῶν ἐκπαιδευτηρίων, ἀπαισιῶν κληροδοτήματων τῶν Ἰησοῦϊτῶν τῆς ΙΖ' καὶ ΙΗ' ἑκατονταετηριδος, ἐν οἷς ὁ παῖς μακρὰν τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ κόσμου καὶ μάλιστα τῆς μετὰ τοῦ γυναικείου φύλου συγχρωτίσεως δὲν δύναται ν' ἀποκτήσῃ οὔτε διάκρισιν οὔτε ἀβρότητα. Ὁμολογῶ, μεθ' ὅλην τὴν ἐπιμονὴν μου ὅπως ἡ Πολιτεία ρυθμίξῃ ἀπτοδικαίως τὰ τῆς κυρίως λεγομένης ἐκπαιδεύσεως, ὅτι θεωρῶ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ τὴν κατάργησιν τοῦ παλαιοῦ τούτου τῶν ἐκπαιδευτηρίων συστήματος, διότι μεγάλως τῇ ἀληθείᾳ εὐθύνεται ἡ Πολιτεία, ἀφοῦ μάλιστα ἡ Οἰκογένεια ἀποτελεσματικῶς δύναται νὰ συνεργασθῆ αὐτῇ. Ἀνατροφή εἶνε αὐτὸς ὁ σεβασμὸς πρὸς πᾶν τὸ πραγματικῶς καλόν, μέγα καὶ ὠραῖον· εἶνε αὐτὴ ἡ κοσμιότης, τὸ ὠραιότερον τῶν ἠθικῶν προσόντων, ὅπερ καὶ πολλὰ ἄλλα δύναται ν' ἀναπληρώσῃ, εἶνε τέλος ἡ σιόχαισις, ὅπως κάλλιστα ἡ γλῶσσα ἡμῶν ἐκφράζεται, ἣτις εἶνε ὡς ἔγγιστα μία ἀρετὴ. Ἀλλὰ δὲν πρέπει ν' ἀναμένωμεν ἀπὸ τοῦ διδασκάλου νὰ διδάξῃ ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα.

Ἡ ἀγνότης καὶ λεπτότης τῆς συνειδήσεως, ἡ βᾶσις πάσης ὑγιοῦς ἠθικῆς, τὸ αἰσθηματικὸν τοῦτο ἄνθος, ὅπερ ἔσται βραδύτερον ἢ γλυκυτέρα τοῦ ἀνδρὸς τέρψις, ἡ τελειότης ἐκείνη τοῦ πνεύματος, ἡ συνισταμένη ἐκ δυσκαταλήπτων λεπτοτήτων, ποῦ διδάσκεται εἰς τὸν παῖδα καὶ τὸν νέον; Ἐν τοῖς βιβλίοις; ἐν τοῖς προσεκτικῶς διακουμένοις μαθήμασιν; ἢ διὰ τῶν ἀποστηθιζομένων κειμένων; ὦ! οὐδαμῶς. Ταῦτα μανθάνονται ἐν ἡ ζῶμεν ἀτμοσφαιρᾷ, ἐν ᾧ ἀναστρε-

φόμεθα κοινωνικῶς κύκλῳ καὶ διὰ μόνου τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Ὡς ἡ ἐκπαίδευσις μόνον ἐν ταῖς σχολικαῖς παραδόσεσιν ἀναπτύσσεται, οὕτω καὶ ἡ ἀνατροφή ἐν τῇ πατρικῇ ἐστία παρέχεται ὑπὸ τῶν διδασκάλων ἐκείνων, οἵτινες λέγονται μήτηρ καὶ ἀδελφαί. Ἐνθυμίζω εἰς ὑμᾶς τὴν ὠραίαν διήγησιν τοῦ Χρυσοστόμου περὶ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Εἰδωλολάτρου ρήτορος καὶ σοφιστοῦ Λιβανίου ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔχοντος τὴν συνήθειαν νὰ προβάλλῃ εἰς πάντα τὸ πρῶτον προερχόμενον ἐρωτήσεις τινὰς περὶ τοῦ παρελθόντος τῶν γονέων καὶ τῆς πατρίδος του. Τοιούτω τρόπῳ ἐρωτηθεὶς καὶ ὁ Ἰωάννης ἀπήντησεν, ὅτι ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἀνθοῦσα, χηρεῦσα εἰς ἠλικίαν εἰκοσιν ἐτῶν δὲν ἠθέλησε ποτέ νὰ λάβῃ δεύτερον σύζυγον, ἵνα ἀφιερωθῆ ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἀνατροφήν του. „ὦ Θεοὶ τῆς Ἑλλάδος, ὁποῖας μητέρας καὶ ὁποῖας χήρας ἔχουσιν αὐτοὶ οἱ Χριστιανοί!“ ἀνέκραξεν ὁ γέρον ρήτωρ ἀποτεινόμενος πρὸς τὸ ἐθνικὸν αὐτοῦ ἀκροατήριον.*) Τοῦτο ἔστω δίδαγμα καὶ διὰ τοὺς συγχρόνους· ἡ βαθεῖα σοβαρότης καὶ ἠθικότης τῆς γυναικὸς δύναται μόνῃ νὰ θεραπεύσῃ τὰς πληγὰς τῆς συγχρόνου κοινωνίας, ν' ἀνακαινίσῃ τὴν ἀνθρωπίνην ἀνατροφήν καὶ νὰ ποδηγηθῆσῃ ἡμᾶς εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀνάγκη αὐτῇ νὰ ἀναλάβῃ καὶ νὰ μὴ ἐμπιστευθῆ εἰς τὴν μισθωτὴν μέριμναν ἄλλων τὴν ἀγωγήν τοῦ παιδός, μόνον κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολικῆς διδασκαλίας νὰ χωρίζεται ἀπ' αὐτοῦ καὶ μέχρι τῆς ἀνδρωσεῖς του σχεδὸν νὰ μὴ ἀπομακρύνῃ αὐτὸ τῆς μετ' ἄλλων γυναικῶν συναναστροφῆς. Παρετήρησα καὶ ἐπέεισθην ὅτι ἐνθα ἐφαρμύζονται αἱ προεκτεθεισὶ ἀρχαὶ καρποφοροῦσι λαμπρῶς, εὐκαταὶ δὲ αἱ σχολαὶ ἀμφοτέρων τῶν φύλων ὡς οἷόν τε βραδύτερον νὰ χωρίζονται· τῆς ὡς δυνατὸν δὲ μακρὰς ταύτης συμβιώσεως ὡς διδάσκαλος νὰ προϊσταται γυνή, διότι ὁ ἀνὴρ πάντοτε ἀναγνωρίζει παρὰ τῇ γυναικὶ λεπτοφυῆ τινὰ ἀδυναμίαν καὶ χάριν, φιλοτιμούμενος νὰ συμμορφωθῆ πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπεροχὴν. Τὸ σκοτεινόν, ἀλλὰ μύχιον τοῦτο ἐνστικτικὸν ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία πάσης τῶν ἠθῶν ἡμερώσεως, διότι ὁ ἀνὴρ ἐκ τῆς συναισθησεῖς ταύτης ἀντλεῖ ὡς ἀπὸ πηγῆς τὴν ἠδονὴν τῆς ὑποταγῆς, τῆς παροχῆς ὑπηρεσιῶν εἰς τὸ ἀσθενέστερον ὄν, τῆς ἐνδείξεως κρυφίας τινὸς συμπαθείας διὰ φιλοφρόνων παραχωρήσεων καὶ ἀβροφροσύνης. Ὁ συγχρωτισμὸς τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς εἶνε κατ' ἐξοχὴν παιδαγωγικὸς καὶ ἡ ἀνατροφή ἐκείνου ἀδύνατος ἄνευ ταύτης. Γνωρίζω ὅτι ὁ καθ' οὗ ἐξεγείρομαι ταχὺς τῶν δύο φύλων χωρισμὸς γίνεται χάριν ἠθικῶς σκοποῦ, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἐγὼ φρονῶ δυστυχῶς, ὅτι τὸ ὄντως λυπηρὸν φαινόμενον τῆς ὀλίγης τῶν νέων πρὸς τὰς γυναῖκας εὐλαβείας προέρχεται ἐκ τοῦ ἀμοιβαίου ἀποκλεισμοῦ, ἐν ἀποφεύγοντες διὰ παντὸς τρόπου οἱ Γερμανοὶ ἀγνοότεραν πάσης ἄλλης νεολαίαν ἀπέκτησαν δι' ἐλευθερωτέρας ἀνατροφῆς.

Ἀλλὰ δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι εἰρηγοῦμαι ἰδανικόν τι καὶ ἐπομένως ἀδύνατον, ὅτι μάλιστα ἐν ταῖς διεφθαρμέναις ἤδη μεγαλοπόλεσιν εἶνε ἀνεφάρμοστον τοιοῦτο σύστημα ἀγωγῆς, ὅτι ὁμοίως εἶνε ἀδύνατον εἰς τὰς δευτερευούσας πόλεις καὶ εἰς τὰ χωρία, διότι τὰ ἰδιαίτερα ἐκπαιδευτήρια εἶνε ἀναγκαῖα ἀναπλήρωσις ἐλλείψεως ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων προχείρων παρὰ πάσῃ οἰκογενείᾳ. Δὲν ἀρνοῦμαι τῆς προτεινομένης ὑπ' ἐμοῦ τελειότητος τὸ ἀνεφικτικὸν καὶ πολλαχῶς δυσεκτέλεστον, ἀλλ' ἰσχυρίζομαι ὅτι τὸ ἐκπαιδευτήριον εἶνε τὸ ὀλιγώτερον κακὸν καὶ οὐδὲν πλεόν, καὶ

*) Κ. Παπαρηγοπούλου ἐνθα ἄνωτ. Τόμ. Β'. σελ. 723.

ΤΑ ΒΑΣΑΝΑ ΤΟΥ ΠΑΠΠΟΥ. Είκων ὑπὸ Γ. Ἰακωβίδου.

επεθύμουν δσάκις τουλάχιστον ὁ χωρισμὸς τοῦ παιδὸς ἀπὸ τοῦ οἴκου ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῶν περιστάσεων, ν' ἀπέχωμεν ὡς οἷόν τε τοῦ ἀπονενομημένου τούτου σχεδίου. Οἱ Γερμανοί, ἀναμφιβόλως πάντων τῶν ἄλλων ὑπερέχοντες ὡς πρὸς τὰ τῆς ἀνατροφῆς, δὲν ἔχουσι σχεδὸν τοιαῦτα ἐκπαιδευτήρια καί, εἰς ὁμοίαν περίστασιν ἀναγκαίου χωρισμοῦ τοῦ παιδός, τοποθετοῦσιν αὐτὸ παρὰ συγγενέσι, φίλοις καὶ ἱερεῦσιν, οἵτινες, μάλιστα καὶ ποιμένες παρὰ τῶν διαμαρτυρομένων καλούμενοι, ὑπὲρ τοὺς δέκα πολλακίς τοιοῦτους μαθητὰς περισυνάγοντες ἀνατρέφουσιν. Εἶνε δὲ περίεργον πῶς, καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ τέκνα ἡμῶν χηρίζουσιν ἀδιακόπου ἐπιβλέψεως, ἀφόβως τ' ἀφίνομεν εἰς τὴν τύχην των ἀνατιθέντες εἰς αὐτὰ μόνον τὴν εὐρῆσιν καταλλήλου κατοικίας καὶ τροφῆς ὡς καὶ τὴν ἐκλογὴν ἀρμοδίας συμπεριφορᾶς ἐν τῇ τυχούσῃ μεγαλόπολει. Ἐγώ, εἰς τὰ ἥθη τῆς πατρίδος μου ἀποβλέπων, εὐχομαι τὰ τοιαῦτα παιδαγωγεῖα ν' ἀπαλλαγθῶσι τουλάχιστον τῆς κυβερνητικῆς δικαιοδοσίας καὶ ὑπὸ τὸν τύπον ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων νὰ ἐπαγρυπνῶνται ὑπὸ τῶν γονέων, ὑπ' αὐτῶν τούτων ἐκλεγόμενα ἐν ἀμοιβαίᾳ εὐθύνη.

Ἀμοιβαίαν εὐθύνην ἢ ἀλληλεγγύην, ὅπως ἂν ὀνομάσωμεν αὐτήν, ἢ λέξις ἐμφαίνει θεμελιώδη ὄρον, ὑποκρύπτοντα τὰ ἀρχικὰ αἰτία πάσης σχεδὸν τῶν χρόνων ἡμῶν ἠθικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ ὑπερβολικὴ χρῆσις παντὸς ἀσφαλιστικοῦ καὶ προφυλακτικοῦ μέσου θεωρεῖται μὲν συνήθως ὑπὸ τῆς φρονήσεως ἐπιβαλλομένη, ἀλλὰ τοῦτο μόνον τὸ ἀτόπημα ἔχει, ὅτι σκοποῦσα τὴν ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ κόπτει συγχρόνως καὶ τὴν ρίζαν τοῦ καλοῦ. Ἄν εἰς ἔλληνας ἀναγνώστας φαίνεται ὅπως οὐδ' ἀκατάληπτον τοῦτο, ἢ ἱστορία τῆς Δύσεως καὶ μάλιστα τῆς Γαλλίας παρέχει σαφῆ καὶ λυπηρὰ τοῦ πράγματος διδάγματα, διότι ἀρχαῖαι τινες ἐκεῖ δοξασίαι ἐπὶ μακρὸν συνέτειναν νὰ ἐξουδετερώσωσι τὴν εὐεργετικὴν ἐπικράτησιν τῆς ἐν τῷ ζήτηματι τῆς ἀνατροφῆς κοινῆς εὐθύνης. Οἱ γονεῖς προσεπάθουν νὰ ἐξεύρωσι διὰ παντὸς τρόπου οἰονδήποτε οἰκημα, εἰς ὃ ἐνεπιστεύοντο τὰ τέκνα των ἐν πάσῃ γαλήνῃ καὶ ἀναπαύσει τῆς συνειδήσεως, ἀφοῦ μάλιστα ἢ ἐπιθυμία αὐτῆ ἐκπληρουμένη ἀνεκούφιζεν αὐτοὺς ἀπὸ πάσης περαιτέρω περὶ τῶν τέκνων μερίμνης, ὡσεὶ ἢ οἰκιοθελῆς αὐτῆ παραίτησις τοῦ ἱερωτέρου τῶν καθηκόντων, οὕτω ἀνηθίως γινομένη, ἀπήλλαξεν αὐτοὺς καὶ πάσης ἐνώπιον τοῦ θεοῦ εὐθύνης. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἢ ἀπαλλοτριώσις αὐτῆ τῶν ἀμοιβαίων τῆς στοργῆς καθηκόντων ἦν κατόρθωμα τοῦ τάγματος τῶν Ἰησοῦιτῶν, πολλακίς ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἀποπλανησάντων τὰς περὶ ἀνατροφῆς ἰδέας τοῦ δυτικοῦ κόσμου καὶ δι' ἐπιτηδεῖας, ἀλλὰ καὶ ἀπλουστάτης τακτικῆς προσοικειωθέντων τὴν τῶν νέων ἀγωγὴν. Προκαταλαμβάνοντες τὴν μητρικὴν δειλίαν διὰ τῆς μαύρης ὄψεως καὶ δυσβαστάτου βαρύτητος τῶν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καθηκόντων τῶν γονέων, ἀνικάνων δῆθεν διὰ χριστιανικῆς ἀγωγῆς νὰ ἐποικοδομήσωσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα, προσέβαλλον οἱ πονηροὶ Ἰησοῦιται, πρὸς ἀντικατάστασιν, τὴν ἰδίαν αὐτῶν προθυμίαν καὶ ἀρμοδιότητα ὡς τὸ μᾶλλον πρόχειρον καὶ εὐπρόσωπον καταφύγιον πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς φοβερᾶς εὐθύνης, καὶ οὕτω τὸ ἀπαίσιον ἐκεῖνο τάγμα ἀνελάμβανε τὴν περαιτέρω περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων φροντίδα, ὡς τὸ μόνον πρὸς τοῦτο ἀνωθεν ἐπιτετραμμένον. Καὶ τὰ τέκνα παραδιδόμενα εἰς τοὺς ἀριστεῖς τούτους τῆς ἀγωγῆς δὲν ἐβάρυνον πλέον δι' ἀνεπαρκοῦς θρησκευτικοῦ καὶ πνευματικοῦ καταρτισμοῦ τὴν συνείδησιν τῶν γονέων, ἢ δὲ μήτηρ εἴτε ἐξ ἐλαφρότητος εἴτε καὶ εὐαρεσκείας τινός, ἐπὶ τῇ σημαντικῇ βέβαια ἐλαφρώσει ἀπὸ ἐνδελεχῶν φροντίδων, ἐπειθετο εἰς τοὺς λό-

γους τοῦ σεβασμιωτάτου μοναχοῦ, ὅστις ἄλλως, παρέχων αὐτῇ πλήρη ἀνεσιν πρὸς ἀπόλαυσιν πολλῶν ἐπιγεῖων ἀγαθῶν τῇ ἐξησφάλιζε καὶ πάντα τὰ οὐράνια. Καὶ οὕτω συνεπληροῦτο ὁ ὀλεθριος χωρισμὸς τῆς μητρὸς καὶ τοῦ παιδός, καὶ ἠνοήθησαν αἱ καιριώτεροι τῆς κοινωνίας πληγαί, καὶ ὑψώθησαν τὰ γιγάντεια ἐκεῖνα ἐν τῇ δύσει ἐκπαιδευτικὰ ἐνδαιτηήματα, τόσον δηλητηριάζοντα τὰ σύγχρονα ἥθη, ὥστε οὐδὲ μετὰ πάροδον πολλῶν χρόνων ἀπὸ τῆς καταργήσεως πλείστου μέρους αὐτῶν ἠδυνήθη ἢ νεωτέρα γαλλικὴ κοινωνία νὰ ἐξαγνίσῃ τὴν ἐναγῆ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν διαβίωσιν· διότι ἐντελῶς εἶχεν ἀποθέσει ἢ μήτηρ τὴν εὐγενεστέραν αὐτῆς ἀσχολίαν, τὸ μόνον ὑπὸ τῆς φύσεως ἐπιτεταγμένον αὐτῇ ἔργον, ἢ δὲ οἰκογένεια ἀντὶ βάσεως ὑγιούς ἀνατροφῆς ἐξεληφθη ὡς ὑποπτον αὐτῆς πρόσκομμα, ἐφ' ᾧ καὶ παρηγκωνίσθη διὰ παντὸς τρόπου, ὅπως μὴ τὰ τέκνα ἐκτιθενται εἰς τὴν ἐπιβλαβῆ τῶν γονέων συγχρότησιν. Μετὰ τὴν ἀπαρέγκλιτον ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ σκοποῦ τήρησιν τοῦ παιδαγωγικοῦ ἐκείνου ἀποκλεισμοῦ, φυσικῶ τῷ λόγῳ ἢ ἡμέρα τῆς ἀποφοιτήσεως τῶν νεαρῶν ἐκείνων δεσμοτῶν ἐλογίζετο ὡς ἢ ἀρχὴ κινδυνώδους σταδίου, καὶ ἢ ἰδέα αὐτῆ καὶ αὐτὴν τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν ἐν Γαλλίᾳ, αὐτὸ δηλ. τὸ Πανεπιστήμιον κατέστησε σχεδὸν Ἰησοῦιτικὸν οἰκοτροφεῖον, καὶ ὁ ἐν εἶδει στρατιωτικοῦ συντάγματος διοργανισμὸς οὗτος ἀπέβη τὸ οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸν τῆς γαλλικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἄν κατὰ τὸν μεσαιῶνα, πολλῶ προγενεστέραν δηλ. ἐποχὴν, καὶ ἢ ἐκκλησία καὶ τὰ μοναστήρια καὶ παντοῖα ἰδιωτικὰ ἢ μοναχικὰ ἐκπαιδευτήρια, διάφορα βεβαίως τῶν ἡμετέρων λυκείων, παρεῖχον ὅπωςδῆποτε πλήρη τινὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον παιδευσιν, οὐδέποτε ὅμως ἢ ἐν στρατίῳ διατριβῇ ἐθεωρήθη ὡς ἢ γονιμότερα πρὸς ἠθικὴν ἢ διανοητικὴν μόρφωσιν. Οὐδενὸς ἀγαθοῦ πρόξενος ἐγένετο ἢ καθειρξίς ἐκείνη τῶν νέων, ἀποκομιζόντων συνήθως εἰς τὸν μετέπειτα βίον πικροτάτας ἀναμνήσεις ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐδικαιοῦντο ν' ἀπολαύσωσι τὴν ζωὴν ὡς οἷόν τε εὐτυχεστέραν, καὶ πρὸ πάντων νὰ λάβωσι σταθερὰς ἀρχὰς ἠθικῆς κατὰ τὴν ἔνστικτον ἐκείνην πρὸς πᾶν καλὸν κλίσιν, ἣτις πειθαναγκάζει τὸν ἄνθρωπον εἰς φυσικὴν τινα πρὸς ἐπινόησιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ κακοῦ ἀνικανότητα. Ὁμοίομορφος τῆς παιδείας ὀργανισμὸς παρακωλύει καὶ τὴν ἀνάπτυξιν πάσης ὑπέροχου ἀτομικότητος, μὴ παρέχων τουλάχιστον καὶ τὸ εὐτυχὲς πλεονέκτημα τῆς σπανίας ἐκείνης καὶ φιλοστόργου συνδέσεως διδάσκοντος καὶ διδασκομένου.

Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, πρὸς ποῖον ὁ ἐσωτερικὸς μαθητῆς ἐν τοῖς λυκείοις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σχετίζεται; Πρὸς τὸν ἐπὶ πτην βέβαια, τὸν ἐπιτηρητὴν τῆς μελέτης. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι μετὰ τῶν σεβαστῶν τούτων ὁδηγῶν διακρίνονται τινες ἐπὶ αὐστηρᾷ μέχρις ἀφοσιώσεως καὶ εὐσυνειδήτῳ μέχρις αὐταπαρνήσεως ἐκπληρώσει τῶν ἰδίων καθηκόντων, ἀλλὰ καταδεδικασμένοι ἀποτόμως εἰς ὑποδεστέραν πάντοτε θέσιν μετὰ τῶν καθηγητῶν καὶ τῆς διευθύνσεως, μόνην συνήθως διέξοδον ἀπὸ συχνοτάτων δυσχερειῶν εὐρίσκουσι τὴν παράλειψιν τῶν ἰδίων καθηκόντων, καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ διῴσχυρισθῇ, ὅτι διὰ κυβερνητικῆς προνοίας ἐπιτυχάνεται ὁ καταρτισμὸς τοιοῦτων ἐποπτῶν, δυναμένων νὰ ἀνταποκριθῶσιν εἰς τὴν σοβαρὰν αὐτῶν ἀποστολήν, ἐνῶ, ὡς ἀπεδείξαμεν ἤδη, ἢ Πολιτεία καὶ μόνη δύναται νὰ παρασκευάσῃ ἐξόχους καθηγητὰς. Τότε λοιπὸν μόνον δικαιολογεῖται ἢ ἀναγκασία ὑπαρξίς τοιοῦτων ἐποπτῶν, ὅταν αὐτῇ ἢ Πολιτεία φιλοτιμηθῇ ποτε ν' ἀναπλάσῃ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὅλον τὸν ἄνθρωπον καὶ ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς.

Ἐπὶ πᾶσι λοιπὸν ἀναλάβωμεν τὰς παλαιὰς ἐκείνας παραδόσεις, αἷς πεφωτισμένος χριστιανισμὸς καὶ ὑγιής ἄμα φιλοσοφία ἐν ἁρμονίᾳ συνδιδάσκουσι, διότι κίνδυνος ὑπάρχει μὴ τὴν λαμπρὰν πνευματικὴν πρόοδον τῆς συγχρόνου κοινωνίας κακῶς διευθύνωμεν ἕνεκα κουφότητος· ἢ πρὸς τοὺς προγόνους τιμὴ δὲν συνίσταται εἰς τὴν ἀπομίμησιν μόνων τῶν ἐλαττωμάτων αὐτῶν. Μεγάλῃ ἀπαιτεῖται προσοχή, ὅπως μὴ ἐπαναλαμβάνηται συχνότατα ἢ ἐπικίνδυνος παιδιὰ τῆς ἀσπλάγχχου σπατάλης τῶν ζωτικωτέρων παντὸς ἔθνους δυνάμεων, κατὰ μίμησιν τῶν Ἀράβων ἐκείνων ἱππέων, οἵτινες ἐξωθοῦσι μέχρι χεῖλους τοῦ βαράθρου καλπάζοντα τὸν ἵππον αὐτῶν, νομίζοντες ὅτι πάντοτε θὰ ἔχωσι τὴν δύναμιν νὰ τὸν ἀναχαιτίσωσι. Δι' ὀλίγην ἀρετὴν συγκρατεῖται ὁ κόσμος, καὶ δεκάς δικαίων τυγχάνει χάριτος ὑπὲρ ὀλοκλήρου ἐνόχου κοινωνίας, ἐφ' ὅσον δ' ἐμβαθύνωμεν εἰς τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ἐπὶ τοσοῦτον φαίνεται ἡ ἀρετὴ ἀναγκαία. Ὁ ἐγωϊσμὸς, ἡ ἀπληστος τοῦ πλουτισμοῦ καὶ τῶν ἀπολαύσεων ζήτησις εἰς οὐδὲν συντελοῦσιν. Ἄρκει ἢ ἀπὸ μέρους ἐκάστου ἐκτελέσει τοῦ ἰδίου καθήκοντος· διότι ἕκαστος ὅπου ἐτάχθη εἶνε φύλαξ παραδόσεως, συμβαλλούσης

εἰς τὴν συνέχισιν τοῦ θείου ἔργου ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ παράδοξος εἶνε ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου, ταχθέντος μεταξὺ δεσποτικῶν ὑπαγορεύσεων τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως καὶ τῶν ἀμφιβολιῶν προορισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἡ Πρόνοια ἠὺδόκησε νὰ περιβάλλῃ διὰ τινος πέπλου. Ἄλλ' ἀκούσωμεν τὴν συνειδήσιν καὶ πιστεύσωμεν εἰς αὐτήν. Ἐὰν ὁμως — ὁ μὴ γένοιτο — τὸ καθήκον ἦν παγίς ὑπὸ πλάνου τινὸς δαίμονος πρὸ ἡμῶν στηθεῖσα, προτιμότερα ἢ ἀπάτη. Ἀλλὰ δὲν ἔχει οὕτω τὸ πρᾶγμα, καθ' ἡμᾶς δὲ αἱ θρησκευτικαὶ ἀλήθειαι βεβαιοῦνται ὡς καὶ αἱ τοῦ φυσικοῦ καὶ πραγματικοῦ κόσμου. Αὐτὴ εἶνε ἡ σωτηρία ἀλήθεια καὶ πίστις, ἡ ἀναγκάζουσα ἡμᾶς ν' ἀντιμετωπιζώμεν οὐχὶ μετ' ἐξάλλου χαρᾶς τὰς ὀλίγας στιγμᾶς, αἷς διερχόμεθα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἢ βεβαιούσα ἡμᾶς ὅτι δὲν εἶνε ἐντελῶς ματαῖα πᾶσα εὐγενὴς τῆς καρδίας ἡμῶν ἔκστασις, ἢ πίστις, ἢ κραταιοῦσα ἡμᾶς, καὶ, ἂν ἐπὶ στιγμὴν τὰ νέφη ἐπισωρεύονται εἰς τὸν ὀρίζοντα, δεικνύουσα ἡμῖν πέραν τῆς θυέλλης εὐδαίμονας χώρας, ὅπου ἡ ἀνθρωπότης ἀπομάπτουσα τὰ δάκρυα θὰ εὖρη παραμυθίαν τῶν πόνων αὐτῆς.

E. P.

ΑΙ ΔΥΟ ΘΕΟΔΩΡΑΙ.

ΣΑΡΔΟΥ ΚΑΙ ΡΑΓΚΑΒΗΣ

ὑπὸ

Felix Vogt.

Ἡ Θεοδώρα τοῦ Σαρδοῦ ἐδιδάχθη κατὰ πρῶτον τῇ 26. Δεκεμβρίου ἐν τῷ θεάτρῳ Porte St. Martin, ἀμφίβρολον δὲ τυγχάνει εἰσέτι ἐὰν θὰ ἐπιτύχῃ ὡς οἰκονομικὴ ἐπιχειρήσις· τοσαῦτα ὑπῆρξαν τὰ πρὸς διασκευὴν τοῦ δράματος ἔξοδα, ὥστε δέον νὰ πληρωθῇ ἑκατοντάκις τοῦλάχιστον τὸ θέατρον, ὅπως ἡ διεύθυνσις μόνα τὰ χρέη αὐτῆς ἀποτίσῃ. Πρὸ τῆς παραστάσεως τοσοῦτον συνεχῆς ὑπῆρξεν ἡ κροῦσις τοῦ τυμπάνου τῆς μεροληπτικῆς δημοσιογραφίας, ὥστε ἡ πλειονότης τῶν πρωτευουσῶν θέσεων εἶχεν ἐκμισθωθῆ ἐπὶ διαρκεῖς παραστάσεις· δι' ὃ καὶ μόλις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Φεβρουαρίου ἀποδειχθήσεται ἐὰν ἡ Θεοδώρα ἐπλάσθη πραγματικῶς βιώσιμος, ἢ ἐὰν ἀναμένη αὐτὴν ἡ λήθη, ἄμα καταπραῦνθῇ ἢ πρώτη περιέργεια. Πρὸς τὸ παρὸν δὲ τοῦτο μόνον ὑπάρχει τὸ τεκμήριον, ὅτι εὐχερῶς ἐπιτυγχάνονται αἱ δευτερεύουσαι, αἵτινες σπανίως ἐκμισθοῦνται ἐκ τῶν προτέρων, καὶ ὅτι κατὰ τὴν πέμπτην παράστασιν, εἰς ἣν παρευρέθημεν, αἱ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν ἀπέμειναν κεναί. Ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅτι τὸ κοινὸν ἤρχισε ψυχραίνωμενον, καίτοι ἴσως παροδικῶς μόνον, ἀφ' οὗτοι οἱ διασημότεροι κριτικοὶ τῶν Παρισίων κατέδειξαν ὅτι ἔμειναν ἀνεκπλήρωτοι αἱ πλεῖστα τῶν μεγαλοπρεπῶν ἐκείνων ὑποσχέσεων, αἵτινες ἐπὶ μῆνας ὀλοκλήρους ὑπεδαύλιζον τὴν ἀνυπομονησίαν τοῦ κοινῶ.

Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς μεγάλας θυσίας, αἷς ἀπήτησεν ἡ Θεοδώρα ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς σκηνογραφίας, τῶν μηχανημάτων καὶ τοῦ ἱματισμοῦ, ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς παραστάσεως, ἐν συνόλῳ λαμβανόμενης, ὀφείλεται εἰς τὸν ζωγράφον, τὸν μηχανικὸν καὶ τὸν θεατρῶννην, τοῦλάχιστον ὅσον καὶ εἰς τὸν ποιητὴν· ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου τοῦ ὅλου δράματος γραφέντος, καθ' ὃ δοκεῖ, χάριν τοῦ προεξάρχοντος προσώπου τῆς Θεοδώρας, τὸ ἀποτέλεσμα συνδέεται στενῶς μετὰ τῆς τέχνης τῆς ἠθοποιοῦ, ἣτις με-

θερμηνεύει τὸ πρόσωπον τοῦτο. Οὕτω δὲ ἀπομένει δια τὸν κ. Σαρδοῦ μικρὸν μέρος τῶν δαφνῶν, αἷς ἔδρεψε καὶ θέλει ἔτι δρέψῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἐν ᾧ ὑπάρχουσι πολλοὶ οἱ φρονούντες ὅτι καὶ τοὺς ὀλίγους τούτους κλώνους παρ' ἀξίαν οἰκιοποιεῖται.

Ἡ Θεοδώρα ἐστὶ τὸ τρίτον ἱστορικὸν δράμα τοῦ Σαρδοῦ. Προηγήθησαν αὐτῆς κατὰ τὸ 1869 ἡ *Πατρίς*, καὶ κατὰ τὸ 1875 τὸ *Μίσος*. Ἡ *Πατρίς* ἐστηρίζετο ἐπὶ φαντασιώδους ἐπεισοδίου, ἀναγομένου εἰς τὸν πόλεμον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Κάτω χωρῶν, καὶ ἡ ἐπιτυχία αὐτῆς ὑπῆρξε διαρκής. Λέγεται μάλιστα ὅτι τὸ Γαλλικὸν θέατρον προτίθεται ν' ἀποδεχθῇ ἐν τῷ δραματολογίῳ αὐτοῦ κατὰ τὸν προσεχῆ χειμῶνα τὴν *Πατρίδα*, ἣτις, ὡς ἡ Θεοδώρα, ἐδιδάχθη κατὰ πρῶτον ἐν τῷ Porte St. Martin, ὅπερ φαίνεται πιθανὸν ἕνεκα τῆς ἐπιτυχίας, ἣτις ἐπέστεψε τὴν ἀποδοχὴν ἑτέρου ἔργου τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, τῶν *Pattes de mouche*, διδασκθέντων κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Γυμνασίου. Ἄλλ' ἤδη ἐν τῇ *Πατρίδι* ἐξεδήλωσεν ὁ κ. Σαρδοῦ, παρὰ τινὰς σκηνὰς σχεδὸν Σαιξπηρείους, τὴν ἐπιζήτησιν βεβιασμένων ἐντυπώσεων, ἐφ' ἣ κατηγόρησεν αὐτὸν τότε ὁ περίβλεπτος κριτικὸς Sarcey, εἰπὼν ὅτι στερεῖται φιλολογικῆς τιμιότητος (*probité littéraire*), καθ' ὅσον ἐπιτρέπει ἑαυτῷ ἐν γνῶσει τὰ ἀπιθανώτερα καὶ μᾶλλον ἀσύγκλωστα πράγματα, ὅπως οὕτω προξενήσῃ σφοδρὰν ἐντύπωσιν ἐπὶ τῶν νεύρων τοῦ θεατοῦ. Τὸ δὲ *Μίσος* ἀπέτυχεν ὀλοσχερῶς. Ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ ἐλήφθη ἐκ τῶν ἀστυκῶν πολέμων τῶν κατὰ τὸν μεσαιῶνα μικρῶν ἐλευθέρων Ἰταλικῶν κρατῶν, ἀπήρσε δὲ ἡδη ὡς ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ αὐτῆς τῆς βάσεως αὐτοῦ, καθ' ὅσον πρόκειται περὶ νέας κόρης, ἣτις ἐρᾶται τοῦ φονέως πάντων αὐτῆς τῶν συγγενῶν, τοῦ καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν βιαίως ἀτιμάσαντος, ὥστε πάντα εἶχε λόγον ὅπως μισῇ αὐτόν.